

GENÇ MÜTEFEKKİRLER DERGİSİ

JOURNAL OF YOUNG INTELLECTUALS

e-ISSN: 2718-000X

Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 2

Haziran-2024

MAKALE BİLGİLERİ

Charles Sanders Peirce'ün Yanılabilirlik İlkesi

Charles Sanders Peirce's Principle of Fallibility

YAZAR

Hasan Hüseyin KARGIN

Dr. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

karginhasanhuseyin5@gmail.com,

ORCID: 0000-0002-7085-5261

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11519639>

Yayın Bilgisi

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Makale Geliş Tarihi: 22.05.2024

Makale Kabul Tarihi: 04.06.2024

Sayfa Aralığı: 415-435

ÖZET

Bu makale, Pragmatizmin kurucusu Charles Sanders Peirce'ün yanılabilirlik ilkesini ele almak amacıyla yazılmıştır. Peirce'ün açık evren anlayışı ve süreci merkeze alan epistemoloji kuramına göre evren sürekli olarak genişlemekte ve bizim deneyimlerimiz artmaktadır. Bilgi, deneyimin sonucunda meydana gelmekte ve deneyim arttıkça bilgimiz de artmaktadır. Peirce, her türlü doğuştancılığa karşı çıkar. İnsanın doğuştan bilgisi olamaz. Descartes'in şüphe ile başlayıp, kesinliğe varan akıl yürütme biçimini düşünürümüz kabul etmez. Hayatta esas olan şüphe değil, inançtır ve insan şüpheden kurtulma eğilimindedir. Bilgideki Kartezyen kesinlik dünyanın olgusal gerçekliğine aykırıdır. Bir bilim adamı deney ve gözlem yapar ve bulduğu sonuçları yayınlar. Bu bilgi kesin bilgidir denilemez. Çünkü bilimsel araştırmalar sürekli ve bulgularda bilgilerde sürekli bir değişime tabidir. Bugün doğru olarak kabul ettiğimiz bir bilgi kısa süre sonra doğruluğunu yitirecektir. Bilim tarihi doğru olduğuna inanılan ama bir süre sonra geçersiz kılınan kabullerle doludur. Bu nedenle elde ettiğimiz bilgileri "genel geçer", "evrensel" ve "kesin" olarak görmemeli, şimdilik doğru ya da yanlış olduğu ispatlanana kadar doğru olarak kabul etmeliyiz. Bilimsel araştırmalar daima yapılacak ve daima yeni ve farklı sonuçlara ulaşılacaktır. Bu nedenle bilimi bir tabu, pozitivistlerin yaptığı gibi bir din haline getirmemek gerekmektedir. Bilim, en soylu insani faaliyettir ama bir dogma değildir. Elde edilen bulgular değiştikçe, mevcut olan bilgiler de değişecektir. Yanılabilirlik ilkesi, bilimsel faaliyetin sigortası, bilimsel araştırmaların devamlılığını sağlayan bir katölözör öğedir.

Anahtar Kelimeler: Peirce, Yanılabilirlik, Bilimsel Araştırma, Bilgi, Süreç.

ABSTRACT

This article is written to discuss the principle of fallibility of Charles Sanders Peirce, the founder of Pragmatism. According to Peirce's understanding of the open universe and his epistemological theory centred on process, the universe is constantly expanding and our experiences are increasing. Knowledge is the result of experience, and as experience increases, so does our knowledge. Peirce opposes all kinds of innatism. Man cannot have innate knowledge. Our thinker does not accept Descartes' form of reasoning that starts with doubt and reaches certainty. What is essential in life is not doubt but faith, and man tends to get rid of doubt. Cartesian certainty in knowledge is contrary to the factual reality of the world. A scientist conducts experiments and observations and publishes his results. It cannot be said that this knowledge is certain knowledge. Because scientific research is continuous and findings and knowledge are subject to constant change. Information that we accept as true today will soon lose its accuracy. The history of science is full of assumptions that were believed to be true but were invalidated after a while. For this reason, we should not regard the information we obtain as 'generally valid', 'universal' and 'definitive', but should accept it as true for the time being until it is proven to be true or false. Scientific research will always be carried out and new and different results will always be reached. For this reason, science should not be turned into a taboo or a religion as positivists do. Science is the noblest human activity, but it is not a dogma. As the findings change, the existing knowledge will also change. The principle of fallibility is the insurance of scientific activity, a catastrophic element that ensures the continuity of scientific research.

Keywords: Fallibility Peirce,, Scientific Research, Knowledge, Process.

GİRİŞ

Charles Sanders Peirce (1839-1914), bilim felsefesinin öncü isimlerinden biridir. Peirce'ün yanılabilirlik ilkesi, bir yandan Kartezyen kesinliğe karşı, öbür yandan da şüphecilik aşırılıklarına karşı arabuluculuk yapmaya çalışan epistemik bir tez olarak yorumlanabilir. Dolayısıyla, bir epistemik gerekçelendirme teorisi olarak ne temelcilik gibi aşırı özgüvenli ne de şüphecilik gibi aşırı alaycıdır. Bilgiye olanak tanır, ancak bu bilgi mutlak gerekçelere dayandırılmaz. Peirce'ün bilimsel araştırmaların devamlılığına olan iyimser bakışı ve umudu yanılabilirlik ilkesinin gerekliliğini hatta zorunluluğunu beraberinde getirir. Epistemik bir ilke olarak yanılabilirlik ilkesi, sorgulamanın kendi kendini düzeltici doğasını ortaya koyması açısından hayati bir öneme sahiptir (Türer, 2003:68-76). Bilgiye ulaşma konusunda endişelenmemize gerek yoktur, çünkü bilginin yanlışlanabilir olduğunu kabul ettiğimizde onu sorgulamaya başlarız ve bu sorgulamalar bize eski bilgilerimizi düzeltme, yeni deneyimler edinme ve yeni bilgiler kazanma imkânı sağlar. Dolayısıyla, ne kadar çok sorgulama yaparsak, bilgiye ulaşacağımızdan o kadar emin oluruz. Yanlışlanabilirlik ilkesi Peirce'ün bilim felsefesinin temeldir denebilir. Bu ilke, evrimci kozmolojisine, ilişkiler mantığına, gerçekçiliğe, üçüncülük kategorisine, düşünce ve zihin teorisine ve bilimde ilerlemecilik görüşlerini bütünleyen bir yapıya matuftur (Türer, 2003:68-76). Peirce, yanılabilirlik ilkesi ile bir önermeye ilişkin olarak yanlış bir inanca sahip olmanın insani olarak mümkün olduğunu kabulünü ister. Yanılabilirlik ilkesi, Kartezyen şüphe götürmezliğe meydan okumadır. Peirce, matematiğin zorunlu doğruları ile deneyimin empirik bulguları arasındaki farkı ortaya koymaya çalışır. Düşünür, matematiksel doğrular hakkındaki inançlarımızı etkileyen mantıksal ve epistemik hususlar arasında ayırım yapar. Yanılabilirlik ilkesi, kendi kendini düzeltici, kendi mevcudiyetini sorgulayıcı, sürekli bir arama çabasıdır. Herhangi bir yanlış bilgi ve inanç durumunda, sorgulayıcılardan oluşan bir toplum, sınırlı bir zaman aralığında, kendi hatalarını fark eder ve doğru olanı keşfetmeye doğru gayret eder (Türer, 2003:68-76). Bu makale, Charles Sanders Peirce'ün bilim felsefesine yaptığı önemli bir katkı olan yanılabilirlik ilkesini ele almak amacıyla yazılmıştır.

Yanılabilirlik (Fallibilism) İlkesi

Yanılabilirlik (Fallibilism), ilkesi, Charles Sanders Peirce'ün bilim literatürüne kattığı önemli bir ilkedir. Bu ilkeyi bilim sahasında ilk kullanan Peirce olmakla birlikte, onu

meşhur eden Karl R. Popper olmuştur. Yanılabilirlik İlkesi, Peirce'ün felsefesinde bölük pörçük fikir kırıntısı olmaktan çıkıp, bilim yapma, araştırma yürütme, deney ve gözlem yapmanın nihai anlamı, bilginin sigortası durumuna gelmiştir. İlke, Kartezyen temelciliğe ve bilgi dogmatizmine karşı entelektüel bir duruşu, mütevazılığı ve sürekli bir oluş halinde olan evreni anlama kılavuzudur. Hangi düzeyde olursa olsun araştırmayı yapacak ve yürütecek insandır ve insan hata yapmaya, unutmaya, teşne bir varlıktır. Peirce'e göre bilgi inancı meydana getirir ve yanlış bilgi yanlış inancı doğuracaktır. Kişinin hata yapmış olma ihtimaline karşı bir eğilim göstermesini ve buna bağlı olarak inancının yanlış olduğuna dair argümanlara adil bir şekilde kulak vermeyi kabul etmesini gerektirir. Peirce'ün yanılabilirlik ilkesi, bilgi edinme çabalarımızda belirsizliğin neden olduğu zorluklarla başa çıkma ya da bunları yönetme çabasının bir sonucudur ve dikkate değer bir girişimdir. Peirce'e göre yanılabilirlik ilkesi bilgi edinme girişimlerini teşvik eden hatta onu hayat gayesi haline getiren dinamik bir ilkedir (Türer, 2003:68-76).

Peirce, yanılabilirlik ilkesini, gerçekliğin doğası, sağduyu, hakikat ve bilginin kendi kendini düzeltici doğası üzerine inşa etmiştir. Yanılabilirlik ilkesi, bilme, düşünme ve yaşama biçimini tanzim edebilen bir yöntemdir. Yanılabilirlik ilkesi, şeylerin nasıl olduğu ya da nasıl görüldüğü hakkındaki bilgidir. Peirce'e göre gerçeklik, şeylerin kendilerini önce duyularımıza, duyularımızdan hafızaya, hafızadan işlenip bilgi haline gelmesiyle zihin kalıplarına dökülür ve deneyim haline gelir. Zihin gerçekliğe karşı pasif durumdadır. Şeyler kendi varoluşlarını zihne dayatırlar. İnsan genel olarak varoluşa pasif olarak iştirak eder. En yakından evrenin en uzak noktasına kadar evren sürekli ve devasa bir hızla oluş süreci yaşamaktadır. Burada varoluş, evrenin büyümesinin bir derecesinden başka bir şey değildir ve ne varoluş ne de gerçeklik mutlaktır. Dahası, bu bağlamda hakikat, sorgulamanın ideal ucundaki inançtır. Peirce'ün felsefesinde bir nesne (durum) ile bir yorumlayıcı arasında yer alan entelektüel bir işaret olan önermenin değeridir. Dolayısıyla, hakikat bir yandan gösterge kullanıcılarının kavramsal kaynaklarına görelidir, diğer yandan da nesne ile gösterge kullanıcılarını ilişkilendiren pratik koşullar tarafından sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla, öğrenme devam ettiği ve pratik koşullar değiştiği sürece, bu anlamda hakikat asla sabitlenemez (Türer, 2003:68-76). Tüm bu süreçte devam eden öğrenme, sorgulayıcılar topluluğu arasında bilginin kendi kendini düzeltici doğasını sağlar. Eğer bu unsurlar bu şekilde yorumlanır ve bu şekilde örülebilirse, o zaman yanılabilirliğin (hepsi için ortak bir faktör olan) yeri aşikârdır. Peirce

geniş (kuşatıcı) bir yanılabilirlik görüşüne ve daha zayıf ya da belki de ılımlı bir yanılabilirlik kavramına sahiptir.

“...öğrenmeye yönelik ilk adım, zaten tatmin edici bir şekilde bilmediğinizi kabul etmektir [...] hiçbir hastalık, tüm entelektüel gelişimi, ukalalığın hastalığı kadar kesin bir şekilde durduramaz [...] Gerçekten de bilginin gerçekliğine olan yüksek bir inançla birleşen pişmanlık verici bir yanlışlanabilirlik, tüm felsefemde her zaman büyüyor gibi göründü (Peirce, CP, 1.13-1.14).

Peirce’ün yanılabilirlik ilkesi, epistemolojiye yeni bir kavram ekler, alçakgönüllülük kavramı. Peirce’e göre alçakgönüllülük kişinin üzerinde durduğu zemini bilmesi, hareketlerini bu bilgi doğrultusunda yapması gerekmektedir. İnsanın üzerinde duracağı ve sağlam, sarsılmaz bir temel yoktur. Aslında hiçbir temel yoktur. Sadece tecrübe verileri ve devam eden araştırma faaliyeti vardır. Biz Kant’tan beri biliyoruz ki insan metafizik düşünceden, bir temel arayışından, her şeyi birliğe getiren ezeli ebedi ilke arayışından asla vazgeçmeyecektir. Kendisi on altı yaşından itibaren Kant okumuş olan Peirce, bu durumu şöyle dile getirir: “insanlar gerçeklere ilişkin sorularda mutlak kesinlik arayışındadır” (Peirce, CP, 1. 13-14). Oysa yanılabilirlik ilkesine baktığımızda mutlak kesinlik veya değişmezlik söz konusu değildir. Peirce:

“O halde, genel olarak hiçbir şekilde tam katiyet veya kesinliğe ulaşamayız. Hiçbir şeyden kesinlikle emin olamayız ve herhangi bir ölçünün veya genel oranın kesin değerini hiçbir olasılıkla belirleyemeyiz” (Peirce, CP, 1. 147).

Yanılabilirliğin daha canlı bir tanımı Peirce şöyle yapar: “Yanılabilirlik, bilgimizin asla mutlak olmadığı, sanki sürekli bir tereddüt ve belirsizlik içinde yüzdüğü öğretisidir” (Peirce, CP, 1.171). Burada Peirce’ün yanılabilirliği iki önemli noktaya işaret etmektedir. Birincisi epistemolojik bir tez olarak yanlış inançlara sahip olma eğilimimizin daima varolabileceği, ikincisi, epistemolojik bir tavsiye olarak öğrenmeyi arzulamamız ve zaten bildiklerimizle yetinmememiz gerektiği yönlü tavsiyedir. Peirce’ün yanlışlanabilirliğini bir tez ve bir öneri olarak ele almak bilimsel çaba ve üşenmeden yapılan araştırmaların ilham kaynağı olacaktır.

Bilginin İmkânı Meselesi ve Yanılabilirlik

Epistemolojik bir tez olarak Peirce'ün yanılabilirlik ilkesi, insanın bilişsel araçlarının ve bilişsel yönteminin sınırlılıklarını göstermesi ve insanın bilme alanının tespit edilmesi açısından hayati bir vazife ifa etmektedir. Bu vazifelerden ilki, insan aklının bir araştırma nesnesinin tüm olası yönlerini görme konusundaki yetersizliğine ya da yanılmaz bir sezgiye sahip olmadığına işaret etmesi, ikincisi tümevarımsal akıl yürütmenin öncelediği ölçüm ya da belirsizlikte ortaya çıkabilecek hata ile ilgili olmasıdır. Bu nedenlerle Peirce, ihtiyatlı bir epistemolojik duruşa vurgu yapar (Peirce, CP, 1. 13-14). Peirce bu teoriyi Kartezyen temelciliğin ve şüphecilğin tuzaklarından/eksikliklerinden kaçınmaya çalışarak genişletmiştir. Dolayısıyla, Peirce'ün yanlışlamacılığı epistemik bir tez olarak, dogmatizm ile şüphecilik arasında bir yerde konumlandığı söylenebilir. Yanlışlamacılığın doğru bir ifadesinin, onu bilişsel failer ve onların bilgi ve/veya inanç zekâları hakkında bir tez haline getirdiğini, herhangi bir inancımızın kesin olduğunu reddeden, böylece dogmatizmden daha az emin olan, ancak bazı bilgilere veya inançlarımız için bazı gerekçelere sahip olduğumuza izin veren, bu şekilde şüphecilikten daha az alaycı veya umutsuz olan bir tez olduğunu ileri sürülebilir. Dahası, Peirce'in epistemolojik bir tez olarak yanlışlamacılığı, Descartes'ın temelci epistemolojisine bir saldırı olarak başlar. Bu, söz konusu epistemolojiye yönelttiği eleştiride açıkça görülmektedir: Kartezyenlerin öngördüğü gibi yanılmaz bir sezgi gücü bilginin alt katmanını sağlayamaz. Bir yandan, yanılmaz sezgi iddiasıyla ilgili konularda zaten tekrar tekrar hatalı olduğumuzu; diğer yandan, böyle bir güce sahip olsak bile, bunun tam olarak epistemolojik rolü (şüphe edilemezlik güvencesi) yerine getiremeyeceğini, çünkü sezginin gerçek beyanları ile sahtesini vb. ayırt etmek için ona başka bir yanılmaz gücün eşlik etmesini gerektireceğini ileri sürer (Peirce, CP. 5.213-5.264). Peirce başka bir yerde, mükemmel bir şekilde kesin, kesinlikle tartışılmaz ya da sınırsız bir şekilde evrensel olan bir bilgi tasavvur edemeyeceğimizi söyler. En kesin bilimlerde bile dikkatli uygulayıcıların deneysel hatanın kaçınılmazlığını kabul ettiği gerçeğinden hareketle, yanılmaz bilimsel bilgiye sahip olabileceğimiz fikrini tasavvur etmenin karşı konulamaz derecede komik olduğunu belirtir (Peirce, CP, 1.8). Ayrıca tümevarımın her zaman tikelden sınıfın tüm türlerine doğru bir yansıtma içerdiğini ve bunun da kaçınılmaz bir belirsizlik unsurunu beraberinde getirdiğini gözlemler. Dünyada indirgenemez bir belirsizlik olduğunu, yani mutlak zorunlu ve istisnasız bir yasa olmadığını ve sonuç olarak bilginin evrensellikten yoksun

olması gerektiğini de ekler (Peirce, CP, 1.146). Peirce, çeşitli yenilikçi baskılar altında değiştirilen ya da yenilenen bilimsel teorilerin sonlu yaşam döngüsü karşısında, doğa bilimlerinin teorik kaygılarında ve belki de başka türlü nihai ve kesin hakikate ulaşmanın yetersizliğini kabul etmemiz gerektiğinde ısrar etmiştir (Peirce, CP, 1.135).

Peirce'ün felsefesini bir bütün olarak ele aldığımızda yanılabilirlik ilkesi ile genel epistemolojik doktrinini ile uyumlu olduğu görülür. Bu minvalde sorulacak şöyle bir soru: eğer bilişsel yetilerimize mutlak kesinlik için güvenemiyorsak, hakikat ve bilgiye yönelik kesinlik, evrensellik yoksa, o zaman ne yapacağız? Peirce:

“Aklın bu ilk ve bir anlamda tek kuralı olan, öğrenmek için öğrenmeyi arzulamanız ve bunu arzularken de zaten düşünmeye meyilli olduğunuz şeylerle yetinmemeniz gerektiği kuralının ardından, felsefe şehrinin her duvarına yazılmayı hak eden bir sonuç gelir: Sorgulamanın önünü tıkamayın” (Peirce, CP, 1.135) cevabını verir.

Peirce, “sorgulamanın önünü tıkamayın” sloganını metafizikçi dogmatiklere karşı dillendirir. Öğrenme iştahımızı ortadan kaldıran, düşünme eğilimimizi törpüleyen, olmuş bitmiş bir hakikat reçetesi sunan yaklaşımları telin eder. Düşünür, mutlak beyanlardan, bir şeyin ya da diğerinin asla bilinemeyeceğine dair önermelerden, hakikatin formüle edildiğine dair iddialardan uzak kalmayı salık verir (Peirce, CP, 1.135). Peirce' e göre, öğrenmeye devam etmeli ya da öğrenmeye devam etmeliyiz. Bu öneri, yanılmaz bir bilme biçiminin ve yanılmaz bir bilginin eksikliğinin yarattığı kafa karışıklığına yönelik prosedürel ya da metodolojik bir yaklaşımdır. Peirce'ün tavsiyesi öncelikle entelektüel alçakgönüllülük için bir suçlamadır ve bilginin kökünün, yeni fikirlere karşı inatçı, aşılmaz ve yasaklayıcı bir engel haline gelen zihinlerde hiçbir şekilde istikrar kazanamayacağını ilanır. Peirce, “Bilimsel bir yaşamın meyvesi olan bir felsefeye, ister kilise kisvesine bürünmüş olsun, isterse son zamanlardaki bilimci kisvesi altında olsun, hiçbir şey yanılmazlık kadar tamamen aykırı olamaz” (Peirce, CP. 1.8). Bu açıdan bakıldığında, Peirce'ün yanılabilirliğin muhafazakâr filozoflar, kalıpların dışında düşünmekten ürperenler için değil, radikaller için kabul edilebilir bir şey olacağını öngördüğünü doğrudan ve açıkça ifade ettiği görülecektir. Kendine aşırı güvenen (Peirce'ün deyimiyle “ukala”) radikaller için değil, deney yapmaya çalışan, sonuçları

kabul etmeye ve onları uç noktalara taşımaya istekli radikaller için. Peirce'e göre, bu tür radikaller bilimin ruhundan güç alırlar ve yanlışlamacılık bu tür insanlar arasında taraftar bulacaktır (Peirce, CP, 1.148).

Peirce'ün yanlışlanabilirliği tavsiye etmesinin bir başka nedeni de güvenle sahip olduğumuz bazı inançların yanlışlandığı durumlar olmasaydı. Sahip olduğumuz bilgilerin veya inançların yanlışlanabilir olduğunu kabullenmek kolay değildir. Ama yaşayarak ve bizzat deneyimleyerek bu bilgilerin yanlışlanabilir olduğuna şahit oluruz. Yanıldığımızın, kanıtların aksi yönde bir destek vermesi halinde mevcut inançlarımızdan vazgeçmeye hazır olduğumuzun eşiğine geliriz. Peirce, örneğin şu anda matematiksel önermeler olduğuna inandığımız şeylerin bir zamanlar kesin olarak kabul edildiğini gözlemlediğinde, hatalı olduğumuzun farkına varmanın önemini vurgular. Bazen bu hatalar uzun süre fark edilmeden kalır. Ancak, fark edildiğinde bırakmaya hazır olmalıyız (Peirce, CP, 1.13-14). Peirce, bilgimize saldıran zehirli yanlışın dört tanıdık şekli olarak tanımladığı şeye dikkat çeker ve bundan kaçınmaya çalışır.

“Birincisi mutlak iddianın şeklidir. Bilimde hiçbir şeyden emin olamayacağımız eski bir hakikattir (Peirce, CP, 1. 137). İkincisi, birçok şeyin asla bilinmeyeceği iddiasıdır (Peirce, CP, 1. 138). Üçüncüsü, bilimin birçok ögesinin temel, nihai, başka her şeyden bağımsız ve tamamen açıklanamaz olduğunu iddia etmekten ibarettir, bilmemizdeki herhangi bir kusurdan çok, altındaki bilecek bir şey olmadığı için (Peirce, CP, 1. 139). Dördüncüsü, şu ya da bu yasanın veya hakikatin son ve mükemmel formülasyonunu bulduğuna ve özellikle doğanın olağan ve her zamanki seyrinin asla bozulmayacağına inanmaktır” (Peirce, CP, 1. 140).

Peirce'ün yanlışlanabilirlik doktrininin temellerini haritalamak istersek burada çizeceğimiz ilk koordinat bilgideki eksiklik olacaktır. Bu kabul bizi diğer ilkelere, alçakgönüllü olmaya ve sürekli araştırma faaliyetine götürecektir. Peirce'ün yanlışlanabilirlik ilkesi, bilgi kaynakları olarak adlandırdığımız şeylere, inançlar yığımıza ya da bilgi tabanımıza bakmayı, her birini incelemeyi, bunlarda bulunabilecek sınırlamaları görmeyi, hiçbir zaman gerçekten evrensel, kesin bir bilgiye ya da yanlışmaz bir sezgiye sahip

olamayacağımız gerçeğini bize gösterir. Bu bilgi tabanı çıkarım, algı, içgüdüyü içerir ve ayrıca içgörü, sezgi, tanıklık, ilham ve vahiy içerir.

İnsan bilgisinin çoğunu algı yoluyla edinir. Peirce, “her kavramın unsurları mantıksal düşünceye algı kapısından girer ve amaçsal eylem kapısından çıkar” (Peirce, CP, 5.212) demektedir. Dolayısıyla, bilimsel ya da teorik bilginin, entelektüel yorumlayıcılardan oluşan birikimimizin, ana kaynağının bu olduğunu varsaymak yanlış olmaz. Dolayısıyla, yanılığdan muaf görünen herhangi bir algı ürünü var mıdır? Algı kendi üretiminin yanılabilirliğini kabul etmese de cevap muhtemelen hayırdır. Peirce’e göre algı, duyu izlenimleriyle başlayan ve algısal yargıyla sona eren duysal-bilişsel süreci kapsıyor gibi görünmektedir. Buna göre ne duyu izlenimi ne de algı, bilgi yığınına ekleyebileceğimiz ya da akıl yürütebileceğimiz herhangi bir şey ifade eder. Dolayısıyla duysal deneyimde başlayan bir bilgi kaynağı olarak algısal yargı ile baş başa kalırız. Algısal yargılar çıkarımın ürünleri veya sonuçlarıdır. Peirce’e göre, “tümevarımsal çıkarım, aralarında keskin bir sınır çizgisi olmaksızın algısal yargıya kayar, öyle ki algısal yargılar tümevarımsal çıkarımların uç durumları olarak düşünülmelidir” (Peirce, CP, 5.181). Bu yargılar daha sonra, deneyimimiz boyunca giderek daha uzak sonuçlar çıkarabileceğimiz ve bilgi yığınımızı doldurabileceğimiz bir referans ya da ilk öncüller haline gelir. Bununla birlikte, tümevarım yanılmaz bir şekilde doğruluk işlevli bir çıkarım süreci olmadığı sürece, bu yolla elde edilen bilgi yanlışlanabilirlikten muaf olamaz. Algıya dayalı bilginin hata olasılığından muaf olması mümkün değildir, çünkü Peirce’e göre bu bilgi bilinçaltı bir süreç olan ve mantıksal eleştirilere uygun olmayan algısal yargıdan kaynaklanır (Peirce, CP. 5.181). Doğru olup olmadığını söyleyemediğimiz bir şeyin yanlış olup olmadığını nasıl söyleyebiliriz? İşte bu yüzden algı yanılmaz olarak kabul edilemez. Ayrıca, bir bilgi kaynağı olarak çıkarım konusunda Peirce üç farklı çıkarım türü olduğunu belirtmiştir. Bunlar: tümdengelim, tümevarım ve çıkarım. Tümdengelim genellikle yanılmazlık için daha iyi bir aday olduğuna inanılır. Peirce’e göre, “Tümdengelim açıklar; Tümevarım değerlendirir: hepsi bu” (Peirce, CP. 6.475). Dolayısıyla, ilkel arzularımız ile bilimsel bilgi arasındaki uçurumu kapatmaya yönelik her çabanın temelinde yalnızca tümevarım vardır ve eğer tümevarım bize yanılmazlık veremiyorsa, o zaman başka hiçbir çıkarım biçimi veremez. Bu neden böyledir? Tümdengelim ve buna bağlı olarak tümevarımın yanılmaz öncüllerden başlayabilirsek en azından yanılmazlığımızı koruyacağımızdan emin olabileceğimizi varsaydığını ya da vaat ettiğini hatırlayın. Ancak

sorun şu ki, hata yapmadığımızdan asla emin olamıyorsak, o zaman akıl yürütme biçimimizin hatadan muaf olduğundan nasıl emin olabiliriz? (Peirce, CP, 5.181; 1.181)

Peirce'e göre çıkarım en güvenilir akıl yürütme biçimidir. Fakat çıkarım bize yanılmazlık sağlayabilir mi? Hayır. Çıkarımın bize yanılmazlık sağlama konusundaki başarısızlığı göz önüne alındığında, yanılmazlık iddiasında olan tek seçenek vahiydir. Peirce'e göre vahiy, hakikatlerin açık ara en belirsiz sınıfını oluşturur (Peirce, CP, 1.143). Peirce, vahyin bize yanılmaz bilgi verebileceği iddiasına üç nedenden ötürü karşı çıkar: ilk olarak, herhangi bir kurtuluşun ya da dini deneyimin, ilhamla geldiğinden emin olamayız, çünkü bu yalnızca akıl yürütme yoluyla tespit edilebilir ve akıl yürütme hataya açık olduğundan, kurtuluşa ya da dini deneyimlere yanılmazlık atfedemeyiz. İkinci olarak, kurtuluş veya dini deneyimler, esinlenmiş olsa bile, bunları aktaran insan dilinin doğru olup olmadığını asla tespit edemeyiz. Sonuçta, tüm esinlenmiş konular insan çarpıtmasına ya da renklendirmesine maruz kalmıştır. Aynı şekilde, yalnızca esin yetkisine dayanan bir gerçek bir şekilde anlaşılabilir bir doğaya sahiptir ve onu doğru bir şekilde kavradığımızdan asla emin olamayız (Peirce, CP, 1.143). Dahası, Peirce bizim için a priori olarak bilinen yasaları ele almıştır. Geometri aksiyomları, mantık ilkeleri, nedensellik düsturları vs. Bunların normalde istisnasız ve kesin olduğu düşünülür. Ancak Peirce, doğuştan gelen hakikatlerin özellikle belirsiz ve hatayla karışık olduğunu ve istisnasız olmadığını gösteren pozitif tarihsel kanıtlar olduğunu savunur (Peirce, CP, 1.143). Bu sözde tarihsel kanıtın yanılmaz olmadığını, yalnızca güçlü bir işaretçi olduğunu kabul etmiştir. Peirce'ün burada işaret ettiği nokta, a priori hakikatin bize yanılmaz bilgi sağlayamayacağıdır, çünkü onu a priori olarak biliriz, yani a priori yargıları eleştiri ya da referans olmaksızın kendi değerlerine göre alırız (Peirce, CP, 1.143). Dolayısıyla, bu tür hakikatlere sadece görünüşte yanılmazlık atfedemeyiz ve eğer yanılmazlık atfedemiyorsak, a priori hakikate kesinlik atfedebilmemizin başka bir yolu yoktur. Bu durum, bu tür doğruları denklemin dışında bırakır. Benzer şekilde Peirce, doğrudan deneyime bile yanılabilirlik atfedemeyeceğimizi iddia eder. Çünkü doğrudan deneyim ne kesin ne de belirsiz olabilir, hiçbir şeyi onaylamaz ve sadece öyledir (Peirce, CP, 1.143). Sanrılar, halüsinasyonlar ve hatta rüyalar vardır ve bunların hepsi deneyimlenebilir. Ancak gerçekte görünmezler. Peirce için doğrudan deneyim basitçe görünüş anlamına gelir. Dolayısıyla hata içermez, çünkü kendi görünüşünden başka hiçbir şeye tanıklık etmez. Aynı nedenle kesinlik de sağlamaz. Kesin değildir, çünkü pek çok

şeyi muğlak bırakır. Peirce'e göre kesin olmamasına rağmen, yanlış bir kesinliğe de sahip değildir (Peirce, CP. 1.143). Son olarak, bu çeşitli sözde bilgi kaynaklarına bakarak ve her ne olursa olsun, hiçbirinin hataya açık olmadığını keşfederek, Peirce hiçbir bilgi iddiasının yanılmaz olduğunun söylenemeyeceği sonucuna varır. Sonuçta, tüm bilgi iddiaları yanlışlanmaya açıktır.

Yanılabilirlik İlkesinin Belirsizlik Sorunu

Peirce'ün yanlışlanabilirlik ilkesinin en belirgin sorunu neyin yanlışlanacağı sorunudur. Belirsizlik sorunu, sınırdaki durumları olan bir yüklem altını çizen sorundur. Örneğin, kısadır yüklemi muğlaktır çünkü birinin veya bir şeyin kısa olarak kabul edildiği belirli bir yükseklik yok gibi görünmektedir. Buna göre, bir yüklem uygulanıp uygulanmayacağı konusunda hatasız bir anlaşmazlık uyandıran sınırdaki durumlar varsa, yüklem belirsiz olduğu söylenir. Bu basitçe, belirli bir şeyi başka bir şey olmaya karşı durum haline getiren keskin bir ayırt edici faktör olmadığı anlamına gelir. Peirce'ün yanlışlamacılığı, daha az kesin olan ancak yine de bilişsel durumumuzu bilgi oluşturacak kadar önemli bir şekilde değiştirdiği için yeterli olan belirli bir gerekçelendirme düzeyi olduğu görüşüne bağlıdır (Peirce, CP. 1.151). Yani, kesin değildir ama yine de bilgiyi oluşturabilir. Örneğin, a'nın doğru olup olmadığı düşünüldüğünde, iddiası için giderek daha yüksek düzeyde gerekçelendirme bulmanın, inancımızın doğru olma olasılığını artırarak bilişsel durumumuzu nasıl iyileştirdiği kabul edilebilir. Bununla birlikte, bilişsel durumumuzun bilmemekten bilmeye dönüştüğü belirli bir düzey olduğu fikri, yalnızca bir sistem bağlamında mantıksızdır. Bu daha az kesin bir gerekçelendirme düzeyi gerektirir. Eğer bilgi sadece olası ise o halde bilmek ile bilmemek arasındaki fark nedir? Hangi noktada bir şeyin bilindiğini söyleyebiliriz? Eğer hiçbir şeyden emin olamıyorsak, neyi ve nasıl yanlışlayabiliriz? Bir inancın bilgi olarak nitelendirilebilmesi için ne kadar ihtimaliyet taşıması gerekir? Peirce tarafından, genel olarak kabul edilmek bir yana, kesin bir nokta belirtilmemiştir (Okwenna, 2021:1-18).

Peirce'ün yanlışlamacılığını ele alırken göz önünde bulundurulması gereken temel konulardan biri, bunu inançlarımıza veya bilgi iddialarımıza ne ölçüde uygulayabileceğimizdir. Bizim tüm bilgi iddialarımız yanlışlanabilir mi? Tüm olgusal, teorik ve matematiksel inançlarımız yanlışlanabilir mi? Yoksa istisnalar var mıdır? Emin olmak gerekirse, Peirce'ün nihai tezi tüm bilgi hakkında mutlak kesinliğin imkânsız

olduğudur. Peirce'ün bu sorulara ilişkin düşüncelerinde bir uyumsuzluk var gibi görünmektedir. Peirce'ün yanlışlanabilirlik konusundaki genel duruşunu, diğer beğenilen teorileriyle uyumlu hale getirmek zordur. Örneğin, matematik ve matematiksel hakikat kavramları her zaman ve her durumda onun yanlışlamacılığı ile uyuşmaz. Bir yerde matematiksel doğruların yanılmaz olduğunu iddia ederken, başka bir yerde yanılmaz olmadığını iddia eder. Peirce matematiği zorunlu sonuçlar çıkaran bir bilim olarak görür. Böylece, zorunlu sonuçlar çıkarma bilimi olan mantıkla zıtlaşır. Matematik mantıktan öncedir (Türer, 2003:68-76).

Peirce'e göre "matematiğin zorunlu sonuçlar çıkarması, öncüllerinden zorunlu olarak çıkan ve kendi içinde zorunlu olan sonuçlar çıkarması anlamına gelir" (Peirce, CP. 2. 120-4. 228). Bu minvalde matematik hakikatle değil, yalnızca hipotezlerin sonuçlarıyla ilgilenir. Buna göre, matematiksel doğrular zorunludur çünkü kendileri de zorunlu olan öncüllerden zorunlu olarak çıkarlar (Peirce, CP. 3.558). Matematiksel doğrular varsayımsaldır çünkü idealleştirmelerdir, gerçek dünya problemlerinden soyutlamalardır. Dolayısıyla, matematiksel doğrular şeylerin varsayımsal durumlarıyla ilgilidir ve zorunlulukları yalnızca bu şekilde açıklanabilir (Peirce, CP. 3.558). Buna karşılık, diğer türden inançlar, doğrular ya da bilgi iddiaları matematiksel doğrular gibi zorunlu değildir çünkü gerçek durumlara (ya da şeylerin gerçek durumlarına) dair iddialarda bulunurlar ve sonuç olarak şeylerin gerçek durumlarına dair apodiktik olarak doğru oldukları bilinebilir. Oysa matematiksel doğrular gerçek bir durum için doğru olan hipotezlerden çıkarılsa bile, şeylerin gerçek bir durumu için doğru oldukları asla apodiktik olarak bilinemez (Peirce, CP. 3.558). Matematiksel doğruların hatalı bilgi kaynaklarımızdan kaçabilmesinin, buna karşın olgulara ilişkin bilgi iddiamızın kaçamamasının nedeni budur. Bununla birlikte, buradaki sorun bu şekilde tasarlanan ve ifade edilen matematiksel hakikatin yanılmaz olmasıdır. Bu, hiçbir şeyden kesinlikle emin olamayacağımız iddiasına aykırıdır (Peirce, CP. 1.147). Aşağı yukarı, hiçbir şeyden emin olamayız ama matematiksel doğrulardan emin olabiliriz. Yanılabilirlik ilkesini, iki kere ikinin muhtemelen tam olarak dört olmadığı anlamına geldiğini gibi düşünmek oldukça yanlış olur... Sadece insanların gerçeklerle ilgili sorularda mutlak kesinliğe ulaşamayacağını söyler (Peirce, CP. 1.149).

Peirce'e göre inançlarımızın yanlış olabilir, inançlarımız hiçbir zaman kesin olamaz. İnançlarımız gözden geçirmeye hazır olmamız gerekir (Peirce, CP. 1.155). Burada sadece sıradan, ampirik inançlarımız değil, matematiksel inançlarımızda da yanlış olabiliriz. Peirce, başka bir yerde, matematiksel doğruların gerekliliğini vurgular ve bu doğruların bizim hatalı olma ihtimalimizi ortadan kaldırdığını belirtir (Peirce, CP, 7.108). Peirce, (Peirce, CP, 1.248) numaralı makalesinde yanlışlanabilirliğin matematikte bile geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Matematiksel doğruların gerekliliğine olan bağlılığından bazı yerlerde ödün verse de bilimler tasnifinde en sağlam ve en güvenilir bilimi matematik bilimi olarak görür. Fakat matematiksel çıkarımın sonuçta sadece olası olduğuna işaret eder (Peirce, CP. 1.149).

Peirce'e göre sadece matematik doğruları değil, olumsal doğruları kavramsallaştırdığımızda da yanlışlanabilirlik ilkesinin mahiyeti tartışma konusu olacaktır. Yani, tüm inançlarımızın yanlışlanabilir olduğunu kabul ederken, diğer tarafa dönüp olumsal doğruların zorunlu olduğunu ve yanlışlanamayacağını ya da zorunlu olan bazı doğrular olduğu belirtildiğinde çelişki ortaya çıkmaktadır. Bu sorunu çözenin tek yolu, en başından itibaren bazı inançların yanlışlanabilir, bazılarının ise yanlışlanamaz olduğunu iddia etmektir. Bu şekilde, tek kaygı yanlışlanabilir olan doğruları yanlışlanamaz olanlardan ayırt etmek olacaktır. Ancak bu Peirce'ün kabul ettiği bir şey değildir. Aslında o, yanlışlanabilirlik ilkesinin de yanlışlanabilir olduğunu vurgulayacak kadar radikaldir (Peirce, CP. 1.151). Buradaki sorun şudur: Peirce'ün hem yanlışlanabilirliği hem de matematiksel doğruların zorunluluğunu kabul etmedeki tereddüdü nereden gelmektedir? Neden yanlış matematiksel inançlara sahip olabileceğimiz inancına izin verelim ve aynı zamanda matematiksel doğruların zorunlu olarak doğru olduğunu kabul edelim? Eğer matematiksel doğrular zorunlu olarak doğruysa ve biz yanlış matematiksel inançlara sahipsek bu durumda bu inançlar da zorunlu olarak yanlış olmalıdır. Peirce'ün matematiksel doğrulara yanlışlık atfedip atfetmeme konusunda herhangi bir tereddütü yoktur. Matematiksel ve mantıksal olarak gerekli olan doğrular olsa bile, bunları yanlışlıkla doğru olmadıklarını düşünme olasılığımızdan bağımsızdırlar. Başka bir deyişle, zorunlu önermelerin mantıksal veya nesnel kesinliğini, bu önermeleri tasavvur ederkenki psikolojik veya öznel kesinliğimizden ayırabiliriz. Dolayısıyla, Peirce'ün düşünce çizgisiyle uyumlu bir yanlışlamacı aslında yanlışlanmamış matematiksel inançların nesnel olarak kesin

olduğunu kabul edebilir ancak öznel olarak kesin olduğunu reddedebilir. Bunun nedeni onları yanlış bir şekilde tasavvur edebilmemizdir (Okwenna, 2021:1-18).

Peirce'ün pragmatik sorgulama teorisinin kalbinde şüphe ve umut vardır. Şüphe kaçınılmaz bir durumdur. Şüphe, belirsizlik ya da inançsızlık, insan bilişinin ve buna tekabül eden süreçlerin talihsiz ya da felaket sınırlamaları tarafından bize dayatılan bir eğilim değildir. Aksine, Peirce'e göre, gerçek sorgulama bilgisinin tek kaynağıdır. Biz sadece gerçek şüpheyi deneyimlediğimizde sorgularız (Peirce, CP. 3.558). Dolayısıyla, kişinin kendi inançları hakkındaki şüphesi, felsefi soruşturmanın örtüsü altındaki güç santralidir. Bilgi üretimimizi zorunlu kılar. Peirce'ün bilgideki şüpheciliği, Kartezyen şüpheden farklıdır. Mevcut duruma ilişkin gerçek bir güvensizlik ve bu durumdan ya da inançlardan gözlemlenmiş olan hatalarca gerekli kılınmıştır. Öte yandan Kartezyen şüphe yalnızca sistematik bir şüphedir ya da yaygın olarak bilinen adıyla kurgusal bir şüphedir. Kurgusal bir şüphedir çünkü aslında şüphe etmek için hiçbir neden olmasa bile yine de şüphe etmek zorundayızdır. Buna göre, Peirce'ün şüphesi mevcut inançların algılanan başarısızlıklarından kaynaklanırken, Kartezyen şüphe mevcut inançlarda neyin şüphe edilebileceğini belirleyerek başlar. Dolayısıyla, Peirce'ün yanlışlamacılığında ihtiyaç duyulan şüphe anlıkken, Kartezyen şüphe planlanmış ve öngörülmüştür. Dolayısıyla, gerçek şüphe bir sorgulamanın amacını ortaya çıkarır. Eğer bu doğruysa, Peirce'ün yanlışlamacılığının amacı belirli bir şüphe tarafından yönlendirilmiş olmalıdır. Burada şu sorulabilir: Peirce'ün sorgulama amacı neydi? Onu bilim felsefesinde yanlışlanabilirlik ilkesini inşa etmek için zaman harcamaya iten gerçekte ne tür bir şüpheydi? İlkenin salt bir yeniden inşası bu soruları cevapsız bırakacaktır. Çünkü bu sorulara cevap aramak saf spekülasyonlara kapı aralamak olacaktır ((Okwenna, 2021:1-18).

Peirce'ün felsefesinde iyimserlik veya umut, bilgi arayışımızda şüphe ve hatanın kapsayıcı etkilerini iyileştirmek için benimsenen bir tür epistemolojik eğilimdir (Peirce, CP. 1.150; 2.654; 2.655). Bu durum, iyimserliği bir sonuca yönelik arzu ya da istek ve bu sonucun mümkün olduğuna dair bir inanç olarak tanımlanabilir. Peirce'ün yanlışlamacılığında bu nasıl bir rol oynayabilir? Peirce felsefesinde düşünürler kendi yanlışlanabilirlik duygularıyla motive olsalar da, bilgiye sahip olma ve ona ulaşma olasılığımızdaki iyimserlik veya umut tarafından da cesaretlendirilirler (Peirce, CP. 1.150; 2.654; 2.655). Dolayısıyla, hakikatten ziyade iyimserlik, sorgulamanın uygun hedefidir.

Çünkü gelecekte değişme ihtimali varken hakikati iddia edemeyiz, bunun yerine sorgulama bizi o anki inancımızın doğru olduğunu kabul etmemize yardımcı olacak kadar rasyonel bir umuda sahip olduğumuz konuma götürür (Peirce, CP. 1.150; 2.654; 2.655). Nihayetinde, Peirce'ün yanlışlamacılığında, şüpheler ve hatalar bilmemizi olası kılmaz; öte yandan iyimserlik, halihazırda sahip olduğumuz şeyin bilgi olarak kabul edilebilmesinin nedenini verir (Peirce, CP. 1.150; 2.654; 2.655).

Peirce'e göre iyimserlik veya umut, sorgulayıcıların şüphenin zorlukları karşısında benimsemeleri gereken epistemik bir erdemdir. Eldeki sorun için uygun ve uyumlu tek çözüm budur. Peirce ve onun takipçileri yanlışlanabilirlik ilkesini ve muhtemelen her türden çağdaş yanlışlamacılığı için iyimserlik veya umut, hakiki sorgulamanın bir ilkesidir ve hakiki sorgulamada belirsizliğe karşı ilk ilkedir. Biz sadece elimizdeki bilginin doğru olduğunu, sorgulamamızın üzerine inşa edildiği temel varsayımların şüphenin/belirsizliğin nihai zorluklarına rağmen doğru olduğunu umarız (Okwenna, 2021:1-18).

Peirce'ün yanlışlamacılığını inşa etmeye ve nihai olarak anlamaya yönelik temel bir unsur, "araştırmacılar topluluğu"nun belirgin rolü ve eğilimidir. Peirce'ün yanlışlamacılığını ortaya koyarken gördüğümüz gibi, eğer bilgi bir kerelik bir 'al ve kap' girişimi değilse, o zaman belirsizliği ortadan kaldırmak için her zaman girişimde bulunmaya devam etmek bu topluluğa düşer. Peirce'ün araştırmacılar topluluğu, görevi bizi etkileyen olguları araştırmak olan bilim topluluğudur. Bu topluluğun üyeleri sorgulamayı sürdürür ve bilgi arayışımızın hangi yönde ilerlemesi gerektiğini belirler. Peirce'e göre bilgi arayışı bireysel değil, bir topluluk faaliyetidir. Yaşamları hakikati bulma arzusuyla, şeylerin nedenine nüfuz etme dürtüsüyle (Peirce, CP.1.44- 6.15) canlanan herkesin kolektif ve işbirlikçi faaliyetidir. Bu topluluğun üyeleri Peirce'ün hataya meyilli olduklarına dair pişmanlık duygusuyla hareket eden ortak araştırmacıları olacaktır. Onlar gerçek şüpheyi deneyimleyen ve mevcut çalışma tezlerinin doğru olduğunu umut eden kişilerdir. Yanılabilirlik ilkesi, bu topluluğun üyelerinin faaliyetlerine, araştırmalarına bağlıdır. Bilgi arttıkça, bu topluluk bunu sağlar. Topluluğun bir dönemdeki hataları, başka bir dönemdeki topluluk üyelerinin yaratıcılığı ile düzeltilir. Bu nedenle Peirce, bir çağdaki topluluğun yanılabilirliğinin bilimsel ilerlemeye engel teşkil etmediğini düşünür. Dolayısıyla, bilimsel topluluk sınırlı değildir, aynı zamanda doğrudan entelektüel ilişkiye girebilen tüm halk ırklarını da kapsar (Peirce, CP. 2.654;

1.150). Tüm bu topluluk araştırma süreçlerinin altında yatan, olağan bilimsel akıl yürütmenin kendi kendini düzeltme sürecidir. Kişi ne kadar çok şey öğrenirse ön kabullerini o kadar çok düzeltir (Peirce, CP. 1.244). Peirce ayrıca bunun sadece bilimsel metodoloji için doğru olmadığını, genel olarak düşünmenin işleyiş biçiminin bu olduğunu iddia eder. Felsefi şüphecilğin boşa çıkacağını, ratio-dedüktif yöntemin de boşa çıkacağını ve sonuç olarak endüktif ya da bilimsel yöntemin doğrulanacağını gözlemler. Peirce, tümdengelim hiç de kendi kendini düzeltici olmadığı, aksine hakikatten daha da uzaklaştırdığı düşünüldüğünde, tüm düşüncelerin kendilerini nasıl düzelttiği sorusuna yanıt verir. Eklenecek rakamlardan oluşan bir sütun düşünün. Bunları toplayan hiç kimse, toplamaya çok alışkın değilse, sonucun doğru olduğundan kesinlikle emin olamayacak ve doğruluk çok önemliyse, birkaç kez toplamak ya da toplamayı kontrol etmek için tasarlanmış sistemlerden birini kullanmak isteyecektir (Peirce, CP. 1. 248). Ancak, bu bir oylama, bir örneklem almaktan başka nedir ki? Aynı şey herhangi bir tümdengelim zinciri için de geçerlidir. Geometrik bir kanıtlamada kişi aynı şekilde geri dönüp akıl yürütmeyi kontrol etmek zorunda hisseder. Emin olmak için, bir tümdengelim teorik olarak yanılmazdır, ancak bu asla teorik bir yanılmazlıktan öte bir şey değildir. Pratikte hata en basit tümdengelim bile sızabilir. Aslında nesiller boyunca doğru olduğu düşünülen en titiz türden matematiksel ispatlarda bile sık sık hatalara rastlanır (Peirce, CP. 1. 248). Buna göre, Peirce'ün düşünmemizi istediği gibi, tüm akıl yürütme çizgisi, düşünmenin zaman içinde bir süreç olması nedeniyle tüm akıl yürütmelerin yanlışlanabilir olması gerektiğini göstermek için kullandığı tüm argümanlarla güçlendirilmiştir (Okwenna, 2021:1-18).

SONUÇ

Charles Sanders Peirce'ün yanılabilirlik (fallibilism) ilkesini araştırdığımız bu çalışma sonunda aşağıdaki bilgi ve bulgulara ulaşılmıştır. Peirce, Descartes'in bilgideki kesinlik fikrine karşı çıkmaktadır. Epistemolojik bir ilke olarak yanılabilirlik ilkesi, inancımız ne kadar güçlü olursa olsun ve ne hakkında olursa olsun, eksik ve hatalı olma ihtimalinin olduğunu kabul eder. Epistemolojik bir öneri olarak yanılabilirlik ilkesi, bilgimizi olgusal gerçeklik üzerine inşa etmemizi, bilgisel kesinlik iddiasından uzak durmamızı, varlık ve evren hakkındaki bilgimizin sınırlı olduğunu bilerek mütevazı olmamızı salık verir.

Peirce, bu ilke ile hem bir insan olarak hem de toplum olarak daima öğrenmemiz gerektiğini, bilimsel araştırmaya önem vermemiz gerektiğini, daima kendimizi ve bilgimizi yenilememiz gerektiğini belirtir. Bilgi ediniminin, her zaman ve her yerde yanılıyor olabileceğimiz gerçeğinden kaynaklanan bir tür tevazu gerektiren kapsayıcı bir süreç olduğunu bilmemiz ve buna göre davranmamız gerekir. Peirce için temel nokta, samimi sorgulamanın önünün asla kapatılmaması gerektiğidir. Bilgiye dair kesin ya da yanılmaz bir iddia yoktur. Çünkü bilgi kaynaklarımız hataya açıktır. Yanılabilirlik ilkesi, Peirce'ün Kartezyenizm karşıtlığı ile başlayan, daha sonra epistemolojisine uzanan ve (şansçılık)'tan (synechism) evrimsel kozmolojisine kadar uzanan geniş düşünce silsilesinin önemli ilkelerinden biridir. Peirce'e göre yanılabilirlik ilkesinin varoluş nedenleri arasında şans ve kaosun dünyada ortadan kaldırılamaz bir rol oynaması, eldeki gözlemsel verilerin teorileri yetersiz belirlemesi ve somut gerçekliklerin her zaman bir şekilde muğlak olarak deneyimlenmesi gösterilebilir. Peirce'e göre evren sürekli bir büyüme halindedir ve sabit ve kesin bir bilgiden bahsetmek evrensel değişimi inkâr etmek anlamına gelmektedir. Yanılabilirlik ilkesi, insanın bilişsel yöntemlerindeki ve bilgisel içeriğindeki sınırlamaları ve zayıflıkları gösterir. Filozof, üç temel bağıntıyı, bilen özne, bilinen nesne ve bilme sürecini, yanlışlamacılığın temelini oluşturan sınırlamaları içerdiği için güzel bir şekilde vurgulamaktadır. Peirce'ün yaklaşımı, bilgi kaynaklarını ve herhangi bir kaynağın yanılmaz olup olmadığını sorgulamayı esas alır. Burada şu hususa değinmekte fayda mülhaza edilebilir ki Peirce şüpheciliği salık vermez. Dışımızda gerçek bir dünya vardır ve bu dünya hakkında elde ettiğimiz bilgiler gerçektir. Fakat, eldeki mevcut bilgiler sınırlıdır ve parçası olduğumuz evren hakkında çok az şey söylemektedir. Bu nedenle yanılabilirlik ilkesi bir şüphe ilkesi değil, eksikliğin farkına varma ve onu tamamlamaya çalışma ilkesidir. Peirce'ün gerçeklik anlayışı sürekli olarak genişleyen evrenin durmayan değişimidir. İnsan göstergelerle düşünür ve göstergeler daimî bir akış halindedir. Peirce, bizi daima gerçeğin sağlam zeminine çağırır. Bu zemin semiyotik bir varlık olan insanın kendisi bir gösterge olan, gösterge üreten, gösterge yorumlayan varlık olduğu bilincidir. Düşünür, Hegelci bir tasavvurla varlıktaki akışın bütüne yani hakikate doğru gittiğini, insanlığın deneyimi arttıkça hakikate daha çok yaklaşacağı yönlü bir iyimserliğe sahiptir. Düşünüre göre önermeyi doğrulayıcı birtakım bulgulara sahip olsak bile bunlar yalnızca kısmi birtakım argümanlar olarak kalacaktır. Çünkü gerçekliğin zemin akışkandır ve elde ettiğimiz bulgular daima sathidir.

Bir bataklığın üzerinde yürüyoruz ve sadece şunu söyleyebiliriz: bu zemin şimdilik sağlam görünüyor. Yol vermeye başlayana kadar burada kalacağım. Hepimiz bu bataklığın üzerinde yürüyoruz. Yanılabilirlik ilkesi, yolculuğumuzun neresinde olursak olalım ve ayaklarımızın altındaki zemin ne kadar sağlam olursa olsun, her an batmaya başlayabileceğimiz anlayışıdır. Bu nedenle bir noktada durmak değil, sürekli olarak hareket halinde olmamız yani araştırmayı sürekli olarak sürdürmemiz gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Cevizci, A. (2005). *Paradigma Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Corrington, R. S. (1993). *An Introduction to C. S. Peirce*, Indianapolis, Indiana University Press, USA.
- Çüçen, A.K. (2017). *Bilim Felsefesi*, Bursa, 3. Baskı, Sentez Yayınları.
- Demir, Ö. (2009). *Bilim Felsefesi*, Ankara, 3. Baskı, Vadi Yayınları.
- Freeman, Eugene, *The Relevance of Charles Peirce*, The Monist Library of Philosophy, The Hegeler Institute Books, USA, 1983.
- Gauch, Jr, H.G. (2016). *Bilimsel Yöntem*, Çev. İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot Yayınları.
- Güzel, C. (2010). *Bilim Felsefesi*, İstanbul, Kırmızı Yayınları.
- Haack, S. (1979). "Fallibilism and Necessity", *Synthese*. Vol: 41, pp. 37-64.
- Hausman, Carl R, *Charles S. Peirce's Evolutionary Philosophy*, Cambridge University Press, USA,1993.
- Kuhn, S. T. (2008). *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev. Nilüfer Kuyaş, İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Lakatos, İ. (2014). *Bilimsel Araştırma Programlarının Metodolojisi*, Çev. Duygu Uygun, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Murphey, Murray, *The Development of Peirce's Philosophy*, Cambridge: Harvard University Press, USA, 1961.

Okwenna, C. M. (2021). Peirce's Fallibilism: A Thematic Analysis and The Revisitation of The Origins of Fallibilism, *AMAMIHE: Journal of Applied Philosophy*, ISSN: 1597 – 0779, Vol. 19, No. 4, 2021 Department of Philosophy, Imo State University, Owerri, Nigeria Eriřim Tarihi: 03. 03. 2024. DOI: 10.13140/RG.2.2.26514.17604

Özkan, C.İ. (2020). *Bilim Felsefesi*, İstanbul, Say Yayınları.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 7*, Edited by A. W. Burks.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum:1*, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 3*, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 5*, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 2*, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.

Peirce, C. S. (1955). *Philosophical Writing of Peirce*, Selected and Edited With an Introduction by Justus Buchler, Dover Publications, INC., New York.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 8*, Edited by A. W. Burks. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, (1931), ISBN: 978-1-57085-185-8, USA.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 4*, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.

Peirce, C. S. (1966). *Collected Papers of Charles Sanders Peirce, Volum: 6*, Edited by Charles Hartshorne and Paul Weiss.

Peirce, C. S. (1998). *The Essential Peirce, Selected Philosophical Writings, (1893-1913), Volum:2*, Peirce Edition Project, Indiana University Press, 601 North Morton Street, Bloomington, Indiana, USA.

Peirce, C. S. (2009). *The Essential Peirce, Selected Philosophical Writings, (1867-1893), Volum:1*, Edited by Nathan Houser and Christian Kloesel, Indiana University Press, ISBN: 978-0-253-20721-0, Bloomington, Indiana, USA.

Peirce, C. S. (2023). *Felsefenin İlkeleri*, Çev. Nazlı İnönü, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Popper, R. K. (2015). *Bilimsel Araştırmanın Mantığı*, Çev. İlknur Aka, İbrahim Turan, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Popper, R. K. (2016). *Hayat Problem Çözmektir (Bilgi, Tarih ve Politika Üzerine)*, Çev. Ali Nalbant, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Popper, R. K. (2020). *Bitmeyen Arayış*, Çev. Mustafa Acar, Ankara: Serbest Kitaplar.

Popper, R. K. (2020). *Bu Yüzyılın Dersi*, Çev. Ceyhan Aksoy, Ankara: Serbest Kitaplar.

Rosenthal, S. B. (1994). *Charles Peirce's Pragmatic Pluralism*, New York: Loyola Universty, New Orleans.

Shook, J. R. (2003). *Amerikan Pragmatizminin Öncüleri*, Çev. Celal Türer, İstanbul: Üniversite Kitabevi.

Türer, C. (2003). *Charles S. Pirce'ün Pragmatik Felsefesi*, İstanbul: Üniversite Kitabevi.

Türer, C. (2004). *Felsefi Metinler: Pragmatizm*, İstanbul: Üniversite Kitabevi.

Türer, C. (2017). *Ahlâktan Felsefeye Felsefeden Ahlâka*, İstanbul: Dergâh Yayınları.